

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра спортивної медицини, здоров'я людини

Хавелко Г.С.

**ОСНОВНІ РЕСУРСИ ФОРМУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВНОГО
СЕРЕДОВИЩА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Лекція з навчальної дисципліни

„Методика проведення превентивної виховної роботи ”

для студентів спеціальності 014.14 Середня освіта (здоров'я людини)

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

на засіданні кафедри спортивної
медицини, здоров'я людини

„28” серпня 2019 р. Протокол №
1

Зав.каф _____ Шиян О.І.

Львів 2019

Тема. ОСНОВНІ РЕСУРСИ ФОРМУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.

План

1. Попередження негативних явищ у навчальному закладі.
2. Принципи превентивного виховання.
3. Сприятливе превентивне виховне середовище.
4. Діяльність шкільного психолога та медичного працівника.
5. Інформаційні ресурси превентивного виховного середовища.

1. ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.

Особистість багатьох сучасних школярів, на жаль, вирізняє підвищена тривожність, відсутність уміння співпереживати, спілкуватися і співробітничати, неповага до дорослих і однолітків, цинізм, що часто в подальшому стають різними формами насильства та агресії, злочинами, скоєними неповнолітніми. З огляду на це, у шкільній практиці необхідним є формування й міцне закріплення у свідомості й поведінці неповнолітніх позитивних установок і мотивів, значущих ціннісних орієнтацій. «Для попередження негативних явищ у навчальному закладі необхідна грамотна, послідовна робота з корекції відхилень у поведінці дітей, глибокий аналіз чинників, причин і обставин, що обумовлюють, спричиняють окремі вчинки.

Сьогодні дуже актуальна проблема орієнтації нинішніх і майбутніх педагогічних працівників на попередження негативних явищ, корекцію вад важковиховуваних. Завдання превенції і корекції відхилень у поведінці неповнолітніх вимагають поглиблення знань вихователів та вчителів у структурі цих явищ, причинах і чинниках їх походження».

Превентивне виховання має сприяти формуванню в учнів моральних почуттів, які регулювали б їхню поведінку: почуття законності обраної мети, правомірності шляхів і засобів їх реалізації, відповідальності.

2. ПРИНЦИПИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ.

За таких умов одним із найефективніших принципів превентивного виховання є виховне середовище — потенційний фактор і необхідна умова виховання дитини. Попри розуміння науковцями виховного середовища як сукупності оточуючих дитину обставин, соціальних цінностей, об'єктивних і суб'єктивних факторів, що створюють умови життєдіяльності особистості, передачу їй суспільно-історичного досвіду людства і національної культури, більшість дослідників наголошують на тому, що виховними можуть бути окремо взяті конкретні середовища: позашкільне, масово-комунікаційне, сімейне, вікове, середовище неформального спілкування, культуротворче середовище просвітницьких закладів, а не тільки їх сукупність. Виховання учнів реалізується у процесі організації навчально-виховної діяльності, позаурочної та позакласної діяльності, позашкільної освіти, роботи органів учнівського самоврядування, взаємодії з батьками, громадськими організаціями, державними установами. Підкреслимо, що на всіх етапах формування превентивного виховного середовища використовується діалогова взаємодія, що допомагає створити атмосферу співтворчості, взаєморозуміння, допомоги, захисту і взаємоповаги, обмежити негативні фактори впливу на дитину й посилити позитивні.

3. СПРИЯТЛИВЕ ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

У виховному середовищі, особливо у школі, в родині дитина має свідомо чи неусвідомлено відчувати тонкий вплив і ненав'язливу підтримку. Відтак превентивне виховне середовище має бути сприятливим для дитини, вміло

організованим у виховних цілях для формування позитивних якостей особистості.

Саме тому воно має бути достатньо забезпеченим ресурсами, що нададуть можливість вихователям створювати умови для самовизначення і самореалізації дитини, надавати їй комплексну психолого-педагогічну допомогу та за необхідності — реабілітацію.

Жодну класифікацію ресурсів не можна вважати універсальною, оскільки для успішного функціонування кожної професійної діяльності є безліч умов її ресурсного забезпечення. З одного боку, ресурси розглядаються як запаси чогось, які можна використовувати за необхідності, з другого, вони трактуються як джерело та арсенал засобів і можливостей, до яких можна вдаватися за необхідності з метою виконання певних завдань або вдосконалення діяльності».

Ресурсне забезпечення превентивного виховного середовища — це все те, що безпосередньо бере участь у процесі підготовчих та профілактичних дій, спрямованих на запобігання формуванню в учнів негативних звичок, рис характеру, проявів асоціальної поведінки та організацію належного догляду за діяльністю школярів. Ресурси мають відповідати сучасним вимогам навчання і виховання, рівню технічного і технологічного розвитку суспільства.

Саме ресурси та їх якісні характеристики значною мірою визначають кінцевий результат превентивного виховання.

Безперечно, без належних матеріальних ресурсів неможливим є формування превентивного виховного середовища. Матеріальні ресурси поділяють на фінансові й нефінансові. Фінансові ресурси — це ті грошові надходження, що необхідні для організації і здійснення виховання: бюджетні витрати на забезпечення виховної діяльності та спонсорські надходження на рахунок установ або фізичних осіб, що беруть безпосередню участь у виховному процесі.

Нефінансові матеріальні ресурси не менш важливі, оскільки створюють комфортне превентивне виховне середовище, забезпечують якість навчання і виховання дітей і, що найголовніше, стосуються здоров'я самих вихованців: приміщення для навчання: територія пришкольної ділянки — її площа та характер ландшафту; будівля школи — архітектурні особливості споруди, її зовнішній стан та вигляд, планування внутрішніх приміщень; естетичний вигляд кабінетів, залів, коридорів; оформлення інтер'єру, різноманітність обладнання класів, наочні матеріали; спеціальні приміщення для тренінгової форми роботи; відповідність шкільних меблів гігієнічним нормам; загальний кольоровий фон шкільних приміщень, що створює позитивну або ж негативну атмосферу протягом навчального дня; коефіцієнт освітленості кабінетів і коридорів; забезпечення оптимального температурного режиму в школі; рівень засміченості території школьної ділянки та шкільних приміщень; рівень ізолювання кабінетів від зовнішніх шумів; наявність спеціалізованих приміщень, укомплектованих необхідним обладнанням — комп'ютерний клас, спортзал зі спортивним інвентарем; функціонування у школі медичної та психологічної служб, наявність кабінетів психологічного розвантаження, лікувальної фізкультури, охорони зору, стоматологічного кабінету тощо; бібліотека — шкільний бібліотечний фонд; майстерні для технічної й обслуговуючої праці; наявність чи відсутність навчально-дослідної ділянки на території школи — саду, теплиці, зоологічного відділу, «зеленого класу»; 2) наявність всіх необхідних підручників і навчальних посібників, їх новизна, інформаційна спрямованість та доцільність, доступність електронних підручників.

Нефінансові матеріальні ресурси відповідають предметно-просторовому компоненту превентивного виховного середовища, критерієм якого визначено забезпеченість.

Однак найважливішим, звісно, є людський ресурс — особи, що безпосередньо задіяні у виховному процесі й забезпечують успішність превентивної виховної діяльності: кадровий ресурс ЗНЗ — адміністрація

школи, класні керівники, вчителі-предметники, соціальні педагоги, педагогі-організатори, шкільні психологи, медичні працівники, бібліотекарі.

Важливими для цього ресурсу є такі ознаки:

- чисельність кадрового колективу ЗНЗ, його демографічна структура за статевою і віковою ознаками, творчі взаємини у педагогічному колективі, моральні, психологічні та професійні якості його членів, плинність кадрів;

- батьки, родинне оточення — позитивний чи негативний вплив на дитину;

- члени учнівського колективу — чисельність та соціально-демографічна структура учнівського колективу, кількість класів та їхня наповненість, роль учнівського самоврядування;

- близьке оточення школи — представники органів державної системи підтримки людини: пожежна охорона, органи правопорядку, цивільної оборони, охорони здоров'я, охорони праці, охорони навколишнього середовища тощо.

Для кадрового ресурсу загальноосвітнього навчального закладу важливим є домінантний стиль спілкування та викладання в школі, індивідуальні стилі викладання, які застосовують педагоги у своїй роботі, узгодженість їхньої роботи з одними і тими ж учнями та класами, наявність творчих авторських концепцій при викладанні певних дисциплін, їхній зміст і спрямованість.

Класними керівниками призначають найдосвідченіших учителів-вихователів. У своїй діяльності класні керівники постійно спілкуються з учнями, різнобічно впливають на них і водночас тісно пов'язані з іншими шкільними працівниками: із заступником директора школи з виховної роботи вони планують свою діяльність, беруть участь у підготовці й проведенні шкільних свят, урочистих подій, інших різноманітних заходів; з бібліотекарем — вирішують проблеми забезпечення класу підручниками, стан читання учнями художньої літератури; із шкільним психологом — обговорюють своєрідність психологічного мікроклімату в окремих класах і шкільному

колективі загалом, вияви емоційної напруженості окремих учнів — тривожність, страхи, агресивність, характер і частоту конфліктів типу «учень-учень», «учитель-учень», «учень-адміністрація», «учитель-батьки» тощо; з учителем фізичного виховання та медичним працівником — участь у підготовці і проведенні спартакіад, врахування санітарно-гігієнічних вимог та багато іншого.

4. ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА ТА МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА.

Стан фізичного, соматичного та психічного здоров'я школярів багато в чому залежить від діяльності шкільного психолога та медичного працівника. На сьогодні в багатьох закладах існує картотека психолого-педагогічного супроводження учнів. Професійні психологи вчасно інформують учителів і батьків про результати досліджень (тестування, анкетування, моніторингу) і здійснюють психологічну просвіту, проводять консультування з учасниками навчально-виховного процесу, сприяють співпраці батьків з вчителями. Медичні працівники розробляють систему оздоровчих заходів, спрямованих на зміцнення фізичного здоров'я учнів, слідкують за їхньою регулярністю й масовістю (змагання, спортивні свята, шкільні олімпіади, ігри, фізкульт-хвилинка на уроках і перервах тощо), розробляють і впроваджують типові та індивідуальні оздоровчі програми.

Кадровий ресурс школи бере участь у творенні та реалізації виховної політики загальноосвітнього навчального закладу і повинен мати успішний досвід розбудови превентивного виховного середовища, а отже, має відношення до концептуально-методологічного компонента превентивного виховного середовища, критерієм якого визначено компетентність.

Цей же ресурс відповідає технологічно-інструментальному компоненту превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу, критерієм якого обрано доцільність, адже вивчати і добирати необхідний

технологічний інструментарій, бути готовими формувати превентивне виховне середовище мають саме кадри загальноосвітнього навчального закладу. Вони ж стосуються функціонально-результативного компоненту превентивного виховного середовища, критерієм якого визначено керованість, бо саме за допомогою кадрового ресурсу можливими стають організація діалогової взаємодії всіх учасників розбудови превентивного виховного середовища та створення сприятливого психоемоційного мікроклімату загальноосвітнього навчального закладу.

Окремим надзвичайно важливим ресурсом виступає родина. Адже сім'я є первинним середовищем, в якому дитина оволодіває культурою, суспільними нормами, моральними правилами, навичками індивідуальної, сумісної і колективної діяльності, пізнає соціальні цінності й формує власні ціннісні орієнтації.

Саме тому соціальне здоров'я суспільства, держави в цілому з прадавніх часів залежить передусім від виховної діяльності сім'ї.

Однак нерідко трапляються випадки, коли батьки самоусуваються від виховання своїх дітей, а родини вже не виконують функції надійного психологічного «сховища», яке допомагає дитині виживати у складних умовах сучасного життя. За даними моніторингових досліджень (2011 р.) ефективності впливу шкільних профілактичних програм в Україні, «71 % опитаних батьків на запитання наскільки важливим для них є виховання дітей визначили цю проблему як «дуже важливу», 25 % — «скоріше важливу». Решта дорослих членів сімей, що складає 4 %, обрали відповіді «скоріше не важливе», «зовсім не важливе». Були й такі, які утруднилися у виборі відповіді».

Часто батьки вважають, що вміння виховувати є природним вмінням, яке не потребує зовнішнього втручання чи допомоги, а коли стикаються з невдачами у вихованні своєї дитини, то розгублюються, зневірюються, перекладають відповідальність на вчителів. В цьому випадку на допомогу батькам можуть приходити ресурси — веб-сайти, книги і журнали, заклади соціокультурного розвитку, спеціальні телевізійні програми, за допомогою яких

можна отримати слушні практичні поради щодо навчання і виховання дитини, враховуючи її вікові і психологічні особливості.

Однак головною в цьому випадку, як показує практика, виступає співпраця родини зі школою, що дає великий виховний результат. Батьки залучаються до роботи піклувальних рад, батьківських комітетів; для них проводяться різнопланові заходи, спрямовані на поглиблення знань з питань виховання й розвитку дітей; пропаганди національних та родинних традицій — презентаційні тренінги для батьків задля встановлення партнерства з родиною, розширення діапазону діяльності дорослих і дітей, корекційні тренінги для батьків з метою розвитку комунікативних здібностей дорослих, що дозволяє їм краще розуміти свою дитину та її потреби тощо.

Саме у школі батьки можуть отримати як поради від педагогів, соціальних педагогів, шкільних психологів, так і підказки, до яких ресурсів необхідно звернутися, щоб отримати відповіді на свої запитання — як підняти власний авторитет в очах дитини, як найефективніше взаємодіяти з нею і мінімізувати стрес під час конфліктних ситуацій, які дисциплінарні методи найкращі і чого саме чекати від дитини на кожному етапі її розвитку.

5. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Весь технологічний інструментарій, що вивчається і добирається для розбудови превентивного виховного середовища має відношення до технологічно-інструментального компоненту превентивного виховного середовища, критерієм якого визначено доцільність. Людські та технологічні ресурси нерозривно пов'язані з інформаційними, адже без них унеможлиблюється грамотна попереджувальна та корекційна діяльність під час формування превентивного виховного середовища. Інформаційні ресурси — це сукупність даних, організованих для отримання певної інформації з будь-якої області знання чи практичної діяльності.

У випадку формування превентивного виховного середовища інформаційні ресурси є розмаїттям документів на традиційних і нетрадиційних носіях, необхідних для розробки й реалізації певних ефективних виховних систем:

— інформаційна мережа Інтернет,

— інформаційно-пошукові сервери, сторінки донорів, спеціалізовані сторінки для шкільних психологів, вчителів-предметників, батьків; багато шкіл мають власні сайти, де педагоги можуть знайти необхідну літературу для проведення занять, посилання на необхідні школярам кінофрагменти та мультфільми, а батьки,

— ознайомитись з корисними порадами,

— як спілкуватися з дитиною, як формувати сприятливий для розвитку дитини мікроклімат в родині, щоб стосунки з нею були і залишались щирими й відвертими; нормативно-правове забезпечення,

— державні програми і акти; спільна діяльність державних і громадських організацій, окреслення напрямів фундаментальних досліджень і прикладних проєктів; програмно-методичне забезпечення,

— планування навчально-виховного процесу, типи навчальних програм, авторські спецкурси, науково-методичні і навчально-методичні посібники, методичні рекомендації з викладання певних дисциплін; програми та курси від шкільних психологів, метою яких є підвищення рівня самосвідомості дитини, створення умов для її самореалізації і саморозвитку; рекламна продукція,

— плакати і стенди, буклети, листівки, брошури, присвячені певній акції ЗНЗ, спрямованої на розширення кола інтересів учнів, їх соціальну активність, вміння спілкуватись, висловлювати й відстоювати власну думку: «круглі столи», дебати, творчі конкурси; усна інформація спеціалістів та волонтерів щодо шкідливих звичок, статевої поведінки та ін. з метою виховання в учнів почуття відповідальності, громадянської позиції, духовноморальної поведінки і

морально-правової культури; інформація у ЗМІ про благодійні заходи неурядових структур і соціальні програми органів влади та місцевого самоврядування.

Інформаційні ресурси відповідають концептуально-методологічному компоненту превентивного виховного середовища, критерієм якого визначено компетентність, тобто обізнаність у новітніх концепціях, програмах і ключових поняттях превентивного виховного середовища, а також стосуються технологічно-інструментального компоненту, критерієм якого визначено доцільність, оскільки без цих ресурсів неможливим є добір необхідного технологічного інструментарію та сформованість виховної системи загальноосвітнього навчального закладу.

Застосування необхідних для формування превентивного виховного середовища ресурсів забезпечує «ефективне засвоєння знань, термінове відпрацювання набутих вмінь і навичок, формування важливих психологічних установок, фізичну і психологічну розрядку учнів, підвищує авторитет вихователів, покращує психологічний клімат».

Таким чином, формується позитивне світовідчуття дитини, виробляються засоби ефективної комунікації і подальшої соціальної адаптації, що дозволяє школяреві знаходити задоволення від життя як такого та приймати оточуючий світ таким, який він є.

Література:

1. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів : монографія / Ольга Єжова. — Суми : МакДен, 2011. — 412 с.
2. Оржеховська В.М. Превентивна педагогіка: навч. посіб. / В.М. Оржеховська, О. І. Пилипенко. — О. : ТОВ «Інтерпрінт», 2006. — 284 с.

3. Оржеховська В.М. Про концепцію превентивного виховання / В.М. Оржеховська // Практична психологія і соціальна робота. — 1999. — № 5

4. Оржеховська В.М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх : навч. посіб. / В.М. Оржеховська, Т.Є. Федорченко. — Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А. — 2008. — 375 с.

5. Федорченко Т. Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект : монографія / Тетяна Федорченко. — Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А., 2011. — 488 с.